

ÚJ ESSZENCIALIZMUS?

Leo Sweeney: Authentic Metaphysics in an Age of Unreality.

New York, Peter Lang Publishing, 1992.

Ismerjük *Jean-Paul Sartre* alapítéletét: az egzisztencia megelőzi az esszenciát, a létezés a lényeg. A század nagy egzisztencialista hulláma után – úgy tűnik – út nyílik ellenkező irányba is. *Leo Sweeney* amerikai tomista szerint a létezés primátusának hangoztatása a valóság eltűnéséhez, irrealitáshoz vezet. Könyve egyik zárófejezetében igazolja, hogy a nagy kortárs rendszerek – *Husserl, Heidegger, Gadamer, Wittgenstein, Whitehead, Russel, Moore, Sellars* és mások irányzatai – végső soron ahhoz vezetnek el, hogy lehetetlenné válik a valóság megismerése.

Egyetlen kivezető utat lát: a *lényegi rend újrafelfedezését*. *Aquinói Szent Tamás* nyomán abban látja a lényegfogalom elsőségének igazolását, hogy a lét-aktust csak *valamiről* állíthatjuk, ami az egzisztenciát is hordozza, amellet valaminek – pl. a főnixnek – a fogalmát ismerhetjük akkor is, ha maga a dolog (a főnix) nem létezik. S hogy az általános lényegtől eljusson az egyedig, a *reális különbség* új formáját állítja fel: mint amilyen a lényeg és az egyed között fennáll, vagy ahogy más dolog azt mondani: ez az ember létezik, és más kimondani a tényt, hogy épp X. Y. az az ember. Ezzel – más tomistákkal ellentétben, akik a lényeg helyett a létezés, a létezők helyett a lét, egyszóval a metafizika helyett az ontológia elsőségét hangoztatják – *Sweeney* újra felfedezi a metafizikát, a létezőt, a lényegyet – egyfajta új *esszencializmus* kapujáig jut el.

Ez azonban nem jelenti azt, hogy nem tudna meglepően újat mondani az egzisztenciáról is. Számunkra, akik olyan világgrészen nőttünk fel, ahol fél évszázadig lét és anyag azonosságáról esett szó, különösen újnak hathat *Sweeney* vallomása. Felfogása szerint a *létezés anyagtalan*, nem anyagi. Hiszen valamely anyagi valóság nem azért létezik, mert anyagi, hanem mert van lét-aktusa, maga az egzisztencia tehát nem az anyag síkján helyezhető el, és így nyitott a megismerés felé, sőt metafizikailag is megragadható. S hogy miért anyagi, az inkább a lényeg korlátozottságával magyarázható, így az esszencializmus érdekes módon az anyagiség síkján kap szerepet. A létező transzcendentális kategóriáinak – lét, egység, egyediség, igaz, jó, szép – gyökerét viszont *Sweeney* épp az egzisztenciában látja, s így abban, hogy a *létezés intelligibilis*, értelmileg megragadható, a szellem öntőformáiba gyúrható.

Csatlakozik ahhoz az irányzathoz is, amely a *relációt*, a viszonyt a létező alaptulajdonságai közé sorolja: ti. nem egyszerűen külsődleges viszony ez, amelyet tudatunk teremt, hanem a dolgoknak arra az alapsajátságára épül, hogy mindig viszonyulni akarnak más dolgokhoz, viszonyrendszerekbe szövődnek, amint ez legmagasabb síkon alany és tárgy, szubjektum és objektum egymásráirányultságában – az alany tárgy felé fordulásában, *intencionalitásában* – is megmutatkozik.

Egzisztencia-fogalmát jól hasznosítja az *okság* értelmezésében is. A modern természettudományok csak hatások végeláthatatlan rendszerét ismerik, ahol az összekapcsolódás külsődleges, a hagyományos metafizika a mozgást lehetőségből ténylegességbe való átmenetnek látja, ahol a lehetőség bizonyos fokú passzivitás. *Sweeney* szerint ez nem passzív folyamat. A létező *létében* növekszik, ha ok hat rá, az ok maga is lét vonalán feje ki erejét, és a befogadó létlehetőségeit aktivizálja. Az embernél már tudatos okságról beszélhetünk, ahol a létező – az ember – tudatosan valósítja meg a lényegébe írt célokat, itt tehát az általános célosság tudatos célkitűzéssé válik. Az esszencializmus újabb sarkköve éppen ez: az ember csak azt tudatosíthatja és valósíthatja meg, ami lényege szerint, mint lehetőség, adva van számára.

Cselényi István Gábor